

Biblioteka
MISLILO

KNJIGA 2

**KAKO ODNETI POBEDU
U RASPRAVI**

Marko Tulije Ciceron

KAKO RAZMIŠLJATI O BOGU
DREVNA MUDROST ZA MODERNE ČITAOCE

Kako razmišljati o Bogu

Drevni vodič za vernike i nevernike
Ciceron

Kako biti vođa

Drevni vodič za mudre vođe
Plutarh

Kako davati

Drevni vodič za davanje i primanje
Seneka

Kako ostati pribran

Drevni vodič za kontrolu besa
Seneka

Kako umreti

Drevni vodič za kraj života
Seneka

Kako biti slobodan

Drevni vodič za stoički život
(Enhiridion i odabrani delovi Diskursa)
Epiktet

Marko Tulije Ciceron

KAKO
ODNETI POBEDU
U RASPRAVI

Drevni vodič za umetnost ubeđivanja

Odabrao, uredio i preveo

Džejms M. Mej

2021.

HOW TO WIN AN ARGUMENT / Marcus Tullius Cicero
Copyright © 2016 by Princeton University Press

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Prevod
Ivana Maksimović

Lektura i korektura
Ivana Stijović

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd
www.mibabooks.rs

Sadržaj

UVOD	7
CICERONOV ŽIVOT: U KRATKIM CRTAMA	11
KAKO ODNETI POBEDU U RASPRAVI	19
POREKLO ELOKVENTNOG I UBEDLJIVOG GOVORA	19
Priroda, veština, praksa	19
Retorika i istina	25
DELOVI RETORIKE ILI AKTIVNOSTI BESEDNIKA	29
Invencija: identifikacija i klasifikacija predmeta rasprave prema stanovištu argumenta i otkrivanje izvora dokaza.	30
Raspored	54
Stil	79
Pamćenje	108
Izvođenje	114
VREDNOSTI IMITACIJE DOBRIH MODELA BESEDNIŠTVA	122
VREDNOST PISANE PRIPREME ZA EFEKTNO BESEDNIŠTVO	125
TRAŽENI KVALITETI I OBRAZOVANJE IDEALNOG GOVORNIKA	129
KRATKE BELEŠKE ZA EFEKTNO BESEDNIŠTVO PREMA CICERONU	137
LATINSKI TEKSTOVI	143

KORENI ELOKVENTNOG I UBEDLJIVOG GOVORA	143
Priroda, veština, vežba	143
Retorika i istina	147
DELOVI RETORIKE ILI AKTIVNOSTI GOVORNIKA	149
Invencija: identifikacija i klasifikacija predmeta rasprave prema stanovištu argumenta i otkrivanje izvora dokaza	149
Raspored	164
Stil	181
Pamćenje	203
Izvođenje	206
VREDNOST IMITACIJE DOBRIH MODELA BESEDNIŠTVA	212
VREDNOST PISANE PRIPREME ZA EFEKTNO BESEDNIŠTVO	214
TRAŽENI KVALITETI I OBRAZOVANJE IDEALNOG BESEDNIKA	217
GLOSAR	225

UVOD

Onoliko dugo koliko su ljudska bića u stanju da komuniciraju, toliko dugo se odvažavaju na to da jedno drugo u nešto ubede. Bilo da je cilj puko preživljavanje, kontrola okolnosti naših života, ubediti nekoga da razmišlja isto kao i mi ili prosto da bismo pobedili u raspravi, oslanjamo se na neki oblik ubeđivanja – bila to fizička sila ili, što bi se smatralo „civilizovanijim“ načinom, govor i pisanje – kako bismo postigli svoj cilj i ispunili svrhu. Umetnost verbalnog ubeđivanja ili, jednom rečju, „retorika“, otkrivena je na Zapadu u demokratijama Sirakuze i Atine tokom petog veka pre nove ere. Od građana u demokratskim društvima se očekivalo da iznesu svoje mišljenje na skupštini, da zastupaju sebe na sudu i da učestvuju u drugim građanskim obavezama. Rezultat toga su bili pokušaji da se opišu plodonosna sredstva verbalnog ubeđivanja, a evoluirao je i teoretski sistem koji je građanima omogućio da izvedu uspešnu besedu u javnosti – drugim rečima, da odnesu pobeđu u raspravi.

Nekoliko vekova kasnije, najveći orator Rima i jedan od najvećih besednika svih vremena,

Marko Tulije Ciceron, došao je do najvišeg političkog položaja u Rimu, položaja konzula, prilično se oslanjajući na ovu umetnost verbalnog ubeđivanja kako bi podigao sebi ugled u društvu. Od malih nogu podučavan tehnicu retorike, Ciceron je briljirao ne samo kao ubedljiv javni besednik koji je odneo pobedu u velikoj većini rasprava u kojima je učestvovao već i kao teoretičar veštine verbalnog ubeđivanja, za života napisavši nekoliko traktata na temu retorike. I mada je bio vrlo kritički nastrojen prema tipičnim priručnicima retorike tog doba, ipak je bio uronjen u njihovu doktrinu i oslanjao se na njihove metode. Štaviše, poduka iz retorike kao neophodna za civilnu službu, nasleđena od Grka i usvojena od strane Rimljana, ostala je primarni element u obučavanju svih obrazovanih ljudi kroz čitav srednji vek, pa zatim i renesansu, sve do modernih vremena.

Kako retorika, odnosno veština verbalnog ubeđivanja, ima centralno mesto u našoj zapadnjačkoj tradiciji, ovde predstavljam kratku antologiju odlomaka Ciceronovih spisa, pre svega iz njegovih traktata o retorici, koji sadrže suštinu ovog drevnog retoričkog sistema ubeđivanja, sistema koji je Cicerona i nebrojene druge učinio efektnim besednicima, sposobne da ubede ljude i odnesu pobedu u raspravama. Nadam se da će

čitaoci ove odabire smatrati zanimljivim same po sebi, kao i korisnim kada razmišljaju o sopstvenim naporima nekoga u nešto da ubede. I zaista, bilo da pokušavate da ubedite prijatelja oko nečega trivijalnog ili imate izlaganje pred Vrhovnim sudom, cilj besednika i dalje jeste da ubedi, a poznavanje najefikasnijih načina ubeđivanja u bilo kojim okolnostima dovodi do uspešnog ostvarenja cilja. Čudnovat paradoks savremenog američkog društva jeste da u vreme kada vidimo da mnoge škole i visokoškolske ustanove pričaju o negovanju oralne kompetencije i dobrih komunikacionih veština kod svojih đaka i studenata, viđamo jako malo ubedljivih javnih besednika na delu, u sudovima, u svojim zajednicama ili u javnoj areni političkog života. Mada svakako ne smatram da će ova knjiga sama to ispraviti, nadam se da će biti privlačna onima koji razmišljaju o javnom besedništvu i žele da odnose pobede u raspravama, te i da će ih razgaliti to što su tehnike za efektno usmeno ubeđivanje iznešene pre više milenijuma i dalje aktuelne i više nego relevantne za one koji žele ubedljivo da besede danas.

Kako bih pojednostavio tekst i olakšao čitanje, izbegao sam fusnote za imena i termine koji bi mogli biti izazov za čitaoce neupoznate sa istorijskim periodom ili tehničkom stranom

materije. Umesto toga se na kraju knjige nalazi glosar koji čitalac može konsultovati za detaljnije informacije ili pojašnjenje. Svi prevodi, osim onih iz *De oratore* su moji. Odlomke iz *De oratore* smo prethodno preveli moj kolega Jakob Vise i ja i oni su originalno objavljeni u našem prevodu celog traktata, u izdanju *Oxford Univerziti Pres* 2001. godine, pod nazivom *Ciceron: O besedniku*. Tu i tamo je po nekoliko reči izmenjeno u ovim odlomcima u odnosu na originalan prevod.

Želeo bih da se zahvalim gospodinu Robertu Tempio, izvršnom uredniku Odseka za humanističke nauke *Prinston Univerziti Presa* što mi je predložio ovo izdanje, kao i za njegove savete i smernice tokom puta ove knjige do izdavanja, a pored njega i Sari Lerner, pomoćniku glavnog urednika. Zahvalnost dugujem i svom lektoru i korektoru, Dženifer Haris, kao i anonimnim probnim čitaocima *Presa*, čije su ispravke, primedbe i sugestije naveliko unapredile rukopis. Ovu knjigu posvećujem Augustusu Džejmsu Meju, u nadi da će, kada stasa u godinama i mudrosti, shvatiti ideal Katona Starijeg i postati *vir bonus dicendi peritus* („dobar čovek vešt u besedništvu“).

Džejms M. Mej

KOLEDŽ SENT OLAF

CICERONOV ŽIVOT: U KRATKIM CRTAMA

Marko Tulije Ciceron je rođen 3. januara 106. godine pre nove ere u Arpinu, gradu nekih 110 kilometara jugoistočno od Rima, u porodici koja je, iako nisu pripadali rimskom plemstvu, bila ugledna u lokalnoj zajednici i imala važne veze u prestonici. Dok su Marko i njegov brat Kvint bili još dečaci, porodica se preselila u Rim kako bi deca imala bolje izgleda za obrazovanje i napredak u životu. Tamo su dečaci imali kontakta sa dva najbolja oratora tog vremena – Lucijem Licinijem Krasom i Markom Antonijem, koji će kasnije biti glavni likovi Ciceronovog najvećeg traktata o retorici, dijaloga o idealnom besedniku, *De oratore*. U takvoj je sredini Ciceron, još otkako je bio dečak, imao priliku da posmatra i sluša vodeće besednike i državnike Rima na njihovim svakodnevnim poslovima u sudovima i na forumu. Nakon Krasove smrti 91. godine pre nove ere, kada je Ciceron imao 15 ili 16 godina, odenuo je „togu muškosti“ i formalno predstavljen Kvintu Muciju Skevoli, auguru, jednom od

vodećih rimskih pravnih stručnjaka (kome je dato mesto jednog od besednika u *De oratore*). Pod njegovim tutorstvom, Ciceron je stekao pozamašno znanje o građanskom pravu i poštovanje prema njemu.

Mladi Ciceron je, bez sumnje, bio nadareni učenik besedničkih i pravnih studija sa Krasom, Antonijem i Skevolom, a razvio je i interesovanje i trajnu ljubav za filozofiju. Još u vrlo mladim godinama je objavio svoje prvo retoričko delo, *De inventione* ili *O invenciji*, koje će u kasnijim godinama opisati kao „površno i nesofisticirano delo koje mi je pobjeglo iz svezaka kada sam bio dečak ili, bolje reći, mladić“ (*De oratore* I.5) mada je i to delo izvršilo neverovatan uticaj na studije besedništva i retorike kroz srednji vek i renesansu.

Posle kratke ture vojne službe tokom Savezničkog rata, Ciceron se vratio u Rim koji je tokom osamdesetih godina pre nove ere bio rastrzan građanskim nemirima, krvoprolićem i čistkama usled oružanog konflikta između Gaja Marija, Cine i Sule. Kada je uspostavljen kakav takav red i sudovi počeli normalno da funkcionišu, Ciceron se latio svojih prvih građanskih slučajeva, da bi se 80. godine pre nove ere prihvatio i prvog kriminalnog slučaja, odbrane Roscija od

Amerije okrivljenog za ubistvo roditelja. Ubrzo nakon impresivne pobeđe, odlučio je da nastavi svoje obrazovanje dve godine putujući Grčkom gde je upoznao nekoliko prestižnih retoričara, besednika i filozofa i učio od njih. U Rim se vratio 77. godine pre nove ere kao još žustriji i prefinjeniji besednik.

Ciceron je sada imao skoro 30 godina, što je bila donja starosna granica za poziciju kvestora, koji je bio neka vrsta javnog blagajnika. Kao što je ranije pomenuto, njegova porodica se nije ubrajala u rimsko plemstvo, niko iz njegove porodice nikada nije postao senator tako što je izabran za javnu službu. Zato je Ciceron kao takozvani skorojević (*novus homo*) bio u prilično lošoj političkoj poziciji kako su na više položaje birani, i ljubomorno čuvali to pravo, pripadnici plemstva. Ipak, na izborima je pobedio kao prvi na listi i to u prvoj godini kada je bilo moguće stupiti u službu, postavši kvestor na Siciliji. Veze koje je izgradio tamo dobro su mu poslužile pet godina kasnije kada su ga Sicilijanci, zapamtivši njegovu časnu i odanu službu, unajmili kao tužioca protiv Gaja Vera, korumpiranog guvernera ostrva 73-70. godine pre nove ere, optuženog za iznuđivanje. Njegov blistavi uspeh u ovom slučaju, protiv reda senatora i Hortenzija, tada

najpoznatijeg advokata koji je branio Vera, kapultirao je Cicerona na rimsku scenu kao jednog od vodećih besednika i advokata. Usledile su druge političke službe – edil, pretor i na kraju konzul, što je bio najviši položaj u rimskoj Republici.

Tokom poslednjih meseci svoje konzulske godine, 63. godine pre nove ere, Ciceron je otkrio zaveru da se sruši vlada, koju je vodio revolucionar, bankrotirani senator plemićkog porekla, Lucije Sergije Katilina. Zahvaljujući sopstvenoj marljivosti, pomoći doušnika i svom inspirativnom besedništvu (učenici latinskog će se priseliti zaslužno poznatih *Govora protiv Katiline*), Ciceron je uspeo da spreči prevrat i da, dok je pretnja još postojala, pridobije odobrenje senata da se zaverenici pogube bez suđenja, iako ovo nije prošlo bez protivljenja nekih. Nakon ovih događaja, objavljena mu je javna zahvalnica, a Ciceron je pozdravljen kao *Pater Patriae*, „Otac otadžbine“.

U ovom trenutku trijumfa, kada je naizgled uspeo da ujedini narod Rima protiv zajedničke pretnje od prevrata, Ciceron je zamislio harmoniju između različitih društvenih klasa Rima (*concordia ordinum*). Svega par godina kasnije, međutim, sile će se udružiti da pregaze taj san i

osnov Ciceronove slave pretvore u sramotu koja mu je uprljala obraz. Godine 60. pre nove ere su razni manevri i političke mahinacije dovele do saveza između trojice moćnih ljudi – Julija Cezara, velikog generala Pompeja i bogatog Marka Krasa, dalekog rođaka Ciceronovog mentora iz detinjstva. Iako je prvobitno pozvan da se pridruži koalciji, Ciceron se nije mogao primorati da podrži ovaj takozvani Prvi trijumvirat, a oni su zauzvrat bili više nego spremni da pruže potpunu slobodu njegovim protivnicima od kojih je jedan bio njegov glavni neprijatelj, tribun Publije Klaudije, koji je uspeo da ga protera 58. godine pre nove ere, zbog pogubljenja rimskih građana bez suđenja. Našavši utočište u Grčkoj, Ciceron je izdržao najgorih godinu i po dana svog života, tokom kojih je patio od akutne depresije i čak razmišljao o samoubistvu. Senat ga je rehabilitovao 57. godine pre nove ere, ali su trijumviri i dalje imali poslednju reč u Rimu, upozorivši ga (preko njegovog brata Kvinta) da ne sprovodi politiku koja bi bila protivna njihovim interesima, primoravši ga čak da protiv svoje volje brani nekolicinu svojih nekadašnjih neprijatelja. Ovako potlačen, Ciceron se okrenuo pisanju i poslednje godine ove decenije proveo pišući neke od svojih najvažnijih i

najuticajnijih književnih traktata, uključujući *De oratore* (O besedniku), *De republica* (O republici) i *De legibus* (O zakonima).

Godine 51. pre nove ere je Ciceron izabran od Senata da služi kao prokonzul u provinciji Kilikija u Aziji Minor (današnja jugozapadna Turska), gde je časno obavljao svoje dužnosti, održavajući red i preduzevši čak kratak, ali vrlo uspešan vojni pohod protiv nekih ratobornih brdskih plemena. Za to vreme je politička situacija u Rimu bivala sve gora. Trijumvir Kras je ubijen u vojnom pohodu u Parti 53. godine, a odnos između preostala dva trijumvira, Cezara i Pompeja, brzo se primicao tački pucanja. Svega nekoliko nedelja nakon Ciceronovog povratka iz Kilikije, u Rimu je izbio pravi pravcati građanski rat (januara 49. godine pre nove ere). Nakon dosta oklevanja, premišljanja i neuspelog pokušaja da pomiri Cezara i Pompeja, Ciceron se pridružio republikanskim snagama pod komandom Pompeja u Grčkoj. No, nakon njihovog poraza u Farsali 48. godine, vratio se u Italiju i nakon još jednog perioda mučeničke nesigurnosti, našao se u krugu onih koje je Cezar pomilovao. Bilo mu je dozvoljeno da ostane u zemlji, dok su ostali iz republičkog tabora, uključujući Katona Mlađeg, nastavili da se bore.

Tokom Cezarove diktature, koja je usledila, Ciceron je ponovo video da su njegove mogućnosti za značajnu ulogu na javnoj sceni znatno ograničene. Štaviše, tragična smrt njegove voljene kćeri Tulije, 45. godine pre nove ere, naterala ga je još više da se povuče, gotovo na ivici očajja. Kao što je uradio i deceniju pre toga, u prinudnoj penziji, u traganju za utehom okrenuo se pisanju i tokom ovog perioda sastavio značajan broj retoričkih i filozofskih radova, uključujući *Brutus* (Brut), *Orator* (Beseda), *De finibus bonorum et malorum* (O krajnostima dobra i zla), *Tusculanae Disputationes* (Rasprave u Tuskulu) i *De natura deorum* (O prirodi bogova).

Iako nije bio direktno uključen u atentat na Julija Cezara, na ide (15. marta) 44 godine pre nove ere, Ciceron je ovaj događaj video kao priliku da se Republika podigne iz pepela. No, kasniji postupci Marka Antonija, njegovog kolege konzula te godine i Cezarovog bliskog prijatelja, naveli su Cicerona da se plaši kako je Rim prosto jednog tiranina zamenio drugim. Odvaživši se na ono što će biti njegov poslednji i možda najhrabriji poduhvat, uspeo je da podigne građane i Senat Rima kroz seriju govora koje je nazvao *Filipikama*, nalik na one koje je veliki grčki besednik Demosten tri stotine godina ranije

održao protiv Filipa II Makedonskog. Na kraju su Ciceronovi snovi o ponovnom uzdizanju republike zgaženi kada je mladi i ambiciozni pranećak i naslednik Cezara (kasnije poznat pod imenom Cezar Avgust), udružio snage sa Markom Antonijem i Markom Emilijem Lepidom u Drugom trijumviratu, i odmah počeo da se obračunava sa opozicijom za kontrolu nad državom. Ciceronovo ime se našlo istaknuto na spisku onih koji su prekim sudom eliminisani i nakon što je uhvaćen kod Formije, Antonijevi poslušnici su mu odsekli šake i glavu, te je odnešen u Rim i izložen na besedničkoj platformi sa koje se često obraćao narodu Rima.

Ciceronovo nasleđe nalazi se uglavnom u njegovom pisanju. Čak, o Ciceronu znamo više nego o možda ijednoj drugoj osobi iz klasične starine, što uglavnom dugujemo obimnom korpusu njegovih dela koja su preživela do danas. U životu je gotovo šezdeset njegovih beseda, dvadeset filozofskih i retoričkih radova, kao i gotovo hiljadu ličnih pisama. Sve što je pisao vrednovano je od njegovih dana pa sve do našeg doba i pruža nam portret čoveka u svim njegovim dimenzijama – besednik, retoričar, političar, filozof i patriota.

KAKO ODNETI POBEDU U RASPRAVI

POREKLO ELOKVENTNOG I UBEDLJIVOG GOVORA

Priroda, veština, praksa

O tačnoj prirodi elokventnog i ubedljivog govora se dosta raspravljalo u antička vremena. Da li je retorika zapravo umetnost ili prosto veština, talenat? Da li zahteva prirodnu sposobnost ili se može savladati kroz usvajanje određenih tehnika i pamćenjem pravila i principa? Teoretičari klasične starine uopšteno su pričali o neophodnom trojstvu: prirodna sposobnost ili urođeni talenat, savladavanje veštine govora na način iznešen u retoričkim traktatima (koji se u latinskom nazivaju artes) i marljiva primena talenta i obuke kroz vežbu. U svom najranijem objavljenom delu, O invenciji, koje je napisao

sa oko sedamnaest godina, Ciceron nudi objašnjenje porekla elokvencije.

I ako bismo želeli da razmatramo poreklo ove stvari koju nazivamo elokvencijom – bila ona nekakva umetnost, predmet izučavanja ili dar prirode – otkrićemo kako se izrodila iz najčasnijih osnova i nastavila svoj razvoj iz najboljih razloga. Nekada davno su ljudi naširoko i nadaleko lutali poljima, kao životinje, i održavali se u životu jedući neuzgojenu hranu, nisu imali racionalan religijski sistem niti sistem društvene obaveze. Niko nije stupao u zakonit brak niti je gajio decu za koju je pouzdano znao da su njegova, ne znajući čak ni prednosti koje bi nepristrasan zakonski kôd mogao da mu pruži. Tako ih je, usled njihove sopstvene greške i neznanja, kontrolisala slepa i nepromišljena strast koja je, kako bi se zadovoljila, neprestano zloupotrebljavala snagu tela, najopasnijeg slugu.

U ovom trenutku je neki čovek – svakako veliki i mudar – uvideo da urođeni potencijal i bezgranične mogućnosti za velika postignuća borave u ljudskom duhu, kad bi samo neko mogao da ga izvuče i poboljša kroz poduku. Sistematski je okupljao ljude na isto mesto, ljude koji su bili raštrkani u poljima i sakriveni